

dentieus. Weliswaar was het een tijd waarin de fundamenteën, door John Knox gelegd, werden verstevigd en verdiept; tevens echter ook een tijd die, zoals de Schotse kerkhistoricus G.D. Henderson schrijft, werd gekenmerkt door een 'oppressive spiritual tyranny'.⁷ In de tijd van de episcopale reactie, tussen de restauratie van Karel II en de 'Glorious Revolution', handhaafde het puritanisme zich vooral in de kringen van de 'Covenanters', de meest radicale calvinisten. Na 1690 - het jaar van de 'Revolution Settlement', waarin de 'Church of Scotland' naar het oude presbyteriaanse model werd hersteld - kreeg het puritanisme met zijn strenge tucht, maar ook met zijn warme bevindelijkheid een nieuwe kans. Het bleef voortleven in de 'Church of Scotland', al werd het daar in de loop van de achttiende eeuw enigszins teruggedrongen door de invloed van de meer rationalistische, in hun levensstijl minder strenge 'Moderates', die een tijd lang het kerkelijk leven hebben gedomineerd. Tevens vond het een tehuis in de kringen van de 'Seceders'; in dit verband kunnen de geschriften genoemd worden van de gebroeders Ebenezer en Ralph Erskine, die ook in ons land in de kringen van de Nadere Reformatie uitermate veel populariteit genoten.⁸ In zijn ambivalentie wordt het Schotse puritanisme, niet zonder romantisering naar de ene, karikaturisering naar de andere kant getekend in enkele gedichten van de Schotse achttiende-eeuwse dichter Robert Burns. 'The Cottar's Saturday Night' geeft een geïdealiseerde beschrijving van een huiselijke godsdienstoefening in het gezin van een 'cottar', een keuterboer:

Then kneeling down to Heaven's Eternal King,
The Saint, the father and the husband prays:
Hope 'springs exultant on triumphant wing'
That thus they all shall meet in future days ...

Compar'd with this, how poor Religion's pride,
In all the pomp of method, and of art;
When men display to congregations wide
Devotion's ev'ry grace, except the heart!

Het is een gedicht, waarin de 'religie van het hart' verheerlijkt wordt; tevens een protest (niet zonder sociale component) tegen de 'officiële religie', met wier vertegenwoordigers Burns zo vaak in conflict kwam. Misschien heeft hij zich nooit feller afgezet tegen een hard en voor zijn

7. G.D. Henderson, *The Church of Scotland*, Edinburgh, 1939, 74.

8. Niet minder dan 77 werken van hun hand verschenen in Nederlandse vertaling: een lijst hiervan (met de vele herdrukken) geeft J. van der Haar in zijn *Van Abbadie tot Young*, Veenendaal, 1980, 168-201.